

Soolõime teemaleht

Sugu ja soolisuus haridusvaldkonnas II
Kutse- ja kõrgharidus

Võrdõigusvoliniku kantselei
Tallinn 2014



Teemaleht on antud välja soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei projekti „Soolõime ja õiguskaitsesega sugude võrdsuseni“ raames. Projekti rahastatakse Norra toetustest 2009-2014.

Teemalehe eesmärk on avada aktuaalsemad kutse- ja kõrghariduse ning soolise võrdõiguslikkuse teema kokkupuutevaldkonnad, anda ülevaade kutse- ja kõrgharidusele püstitatud eesmärkidest soolise võrdsuse saavutamiseks ning olla teejuhiks probleeme avavate/selgitavate allikate ja erinevate institutsioonide poolt avaldatud publikatsioonide juurde.

Teemalehe eesmärgiks on toetada soolise võrdõiguslikkuse seaduses kehtestatud normide täitmist, sh. sooaspekti läbivat arvestamist õppeasutuste tegevustes.

Sisukord

ABC	3
1. Mida tähendab sooline võrdõiguslikkus kutse- ja kõrghariduses	4
1.1. Sooline võrdõiguslikkus hariduses tähendab	4
2. Eesti hariduspoliitika põhisuundumused	5
3. Hariduspoliitika ja sooline võrdõiguslikkus	6
4. Hariduspoliitika aluseks olevad andmed ja indikaatorid.....	7
4.1. Sooline ebavõrdsus kutse- ja kõrghariduses	9
Mida teha?.....	17

ABC

Sooline võrdõiguslikkus e. naiste ja meeste õiguste, võimaluste, kohustuste ja vastutuste võrdsus on üldine hüve, mis on vahetult seotud demokraatia, õigluse, ühiskonna arengu ja jätkusuutlikkusega.¹

Sugu on ühiskonna baaskategooria, demograafiline tunnus, mis bioloogiliste erinevuste alusel jagab isikud kaheks kõige suuremaks, enam-vähem ühesuuruseks ühiskonna rühmaks – nais- ja meessoost isikuteks. Seoses inimõiguste, demokraatia, ja soolise ebavõrdsuse/võrdsuse küsimustega kasutatakse sugu kui **sotsiaal-demograafilist tunnust naiste ja meeste õiguste, võimaluste, kohustuste ja vastutuste statistiliseks võrdlemiseks.**

Soo mõistega ning mõistetega *naised/mehed* ei tähistata mitte ainult *bioloogilist sugu*, vaid ka ühiskonna poolt naistele ja meestele omistatavaid *psühholoogilisi ja sotsiaalseid erinevusi*.² Need erinevused sugude vahel ning naiste ja meeste poolt täidetavad rollid töö- ja pereelus on eri ajalooajaperioodidel ja ühiskondades erinevad ning pidevas muutumises. Erinevused naiste ja meeste käitumises, sotsiaalsetes rollides, kohustustes, vastutustes ja võimalustes, saavutustes ja tegevustes ei tulene muutumatutest bioloogilis-füsioloogilistest erinevustest, vaid on ühiskonna poolt sotsiaalselt konstrueeritud.³

Inimeste käitumine poistena ja tüdrukutena, naistena ja meestena on sotsiaalselt õpitud, mitte kindlalt ja lõplikult bioloogiliselt määratletud.⁴ Mõisted „naiselik/mehelik“ on samuti kokkuleppelised ning ei ole reaalses tegelikkuses isiksuste püsivad omadused.

Kui võrrelda tütarlaste ja noormeeste ainevalikuid, õpitulemusi ning koolikultuuris kehtivaid norme ja väärtusi, võib tõdeda, et ühegi Euroopa Liidu liikmesriigi haridussüsteem ei taga veel soolist võrdsust. Soolised erinevused haridusteedes on tihedalt seotud soolise ebavõrdsusega⁵ tööturul ja soolise kihistumisega ühiskonnas.

Niinimetatud naiste ja meeste töödeks jaotunud tööturгу iseloomustab jäikus, töötajate väike mobiilsus – seega ka ebaratsionaalsus, sest see toob kaasa inimressursi ebaotstarbeka kasutamise.

¹ **Inimõiguste** küsimus – inimene peaks saama vabalt arendada oma isiklike võimeid ja tegema valikuid, mida ei piira sooliselt stereotüüpsed hoiakud ja traditsioonilised soorollid.

² **Õigluse ja demokraatia** küsimus – kõrgemalt haritud grupi madalam staatus on ebaõiglane, mida rohkem osalevad nii naised kui mehed otsuste vastuvõtmisel, seda paremini on esindatud nende erinevad huvid ja kogemused, seda enam vastavad poliitilised otsused ühiskonna mõlema grupi vajadustele (+osalusdemokraatia, kodanikujuhus, poliitiliste otsuste efektiivsus);

³ **Ühiskonna jätkusuutlikkuse** küsimus - kõigi kodanike kompetentsi, oskuste ja talendi kasutamine ühiskonna arenguks (suurem sotsiaalne sidusus, tasakaalukamad peresuhted jms)

² Soolistest erinevustest rääkides eristatakse kahte sookategooria mõistet – bioloogilist ja sotsiaalset sugu. Bioloogilistele erinevustele viidatakse bioloogilise soo kategooriaga, mille inglisekeelseks vastseks on termin sex; sotsiaalsetele, psühholoogilistele või kultuurilistele erinevustele viidates kasutatakse nn. sotsiaalse soo mõistet (ingl gender).

³ Konstrueerimine – lad. k. construere – kokku seadma, ehitama, püstitama, tähendab mingi ilmingu tähendust loovat analüüsi või interpretatsiooni. Tähendused sünnivad inimese ning keskkonna vahelise suhtlemise käigus.

⁴ **Sooline identiteet** – osa enesekontseptsioonist, enda seostamine soogrupiga ja grupis kehtivate käitumiste ja omaduste seesmine omaks võtmine. Inimese teadmine sellest, kummast soost ta on kujuneb välja juba teisel kolmandal eluaastal, aga sooidentiteedi sotsiaalsem osa - see, milline tüdruk või poiss, mees või naine ta tahab olla, milliste hulka kuuluda, on paindlikum ja pidevas muutumises. Seksuaalse identiteedi ja orientatsiooni väljakujunemine on seotud murdeeaiga.

⁵ Sooline ebavõrdsus tööturul peegeldub eelkõige tööturu horisontaalses ja vertikaalses segregatsioonis ja soolises kihistumises kõigis muudes eluvaldkondades.

Sooliselt stereotüüpsete valikute vähendamine hariduses aitab kaasa ka nn naistele sobivaks ja meestele sobivaks peetavate tööde ja ametite vahelise piiri paindlikumaks muutumisele tööturul ja vastupidi – kui väheneb tööde jagunemine nn naiste ja meeste valdkondadeks ja ametiteks tööturul, võimaldab see ka paindlikumaid haridusvalikuid.

Selleks, et vähendada soolist jagunemist tööturul, on oluline osata mõjutada õpilaste koolitus- ja haridusvalikuid ning hoolitseda igas õppeasutuses selle eest, et soolise võrdõiguslikkuse eesmärged oleks silmas peetud kogu õppimisaja vältel.

1. Mida tähendab sooline võrdõiguslikkus kutse- ja kõrghariduses⁶

1.1. Sooline võrdõiguslikkus⁷ hariduses tähendab

Võrdset juurdepääsu kõikidele haridusastmetele ja –valdkondadele, mis peaks looma kõigile tütarlastele ja poistele, naistele ja meestele **võrdsed võimalused** saada formaalset ja mitteformaalset haridust.

Võrdset juurdepääsu näitab sooline tasakaal **kutseõppe** kõigis liikides⁸ ja valdkondades, sh. kutseõppe kõrval huvihariduses osalemises ning rakenduskõrghariduses jätkajate ja tööleasujate seas. Kõrghariduses näitab soolist tasakaalu naiste ja meeste võrdväärne osalemine kõigi erialade ja tasemete õppes.

Võimaluste hindamiseks ja mõõtmiseks arvestatakse kvantitatiivsete andmete alusel nais- ja meessoost õpilaste tegelikku osalemist kutse- ja kõrgharidussüsteemis, selle eri liikides, õppeasutustes, nende valdkondades ja suundades ning kutse- ja erialadel. Erinevuste ilmnemisel tuleb jõuda selgusele, milliste alade puhul on üks soogrupp ülekaalus ning mõelda, mida tuleks teha, et saavutada suurem sooline tasakaal.

Võrdsust edendavad sellised **kõrgharidussüsteemid**, mis tagavad, et kõrgharidusele ligipääs, selles osalemine ja tulemused põhinevad ainult inimese enda individuaalsel võimekusel ja motivatsioonil. Tagatakse, et kõrghariduse omandamine ei sõltu isiklikest ega sotsiaalsetest asjaoludest nagu sotsiaalmajanduslik taust, sugu, rahvuskuuluvus, sisserändaja staatus, elukoht, vanus või puue.⁹

Ligipääsetavuse taset kõrgharidusele hinnatakse selle järgi, mil määral peegeldab üliõpilaskond oma karakteristikutelt, sh sooliselt, riigi rahvastiku koosseisu.

Võrdsed võimalused haridusprotsessis tähendavad, et

- puuduvad suured soolised erinevused kutse- ja erialade valikutes;
- kasutatakse selliseid õppemeetodeid ja –materjale, mis on vabad soolistest stereotüüpidest, sh. eelkõige aegunud soorollidest;

⁶ Kõrgem haridus: kutseharidus keskhariduse baasil (4B), bakalaureuse õpe (5A), magistriõpe (5B), doktoriõpe (6).

⁷ TESE - Euroopa haridussüsteemide tesaurus - 2009. a. annab ingliskeelsele terminile *gender equality* eestikeelseks vasteks *sooline võrdsus*,

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/tese/pdf/teseet_005_alphabetic.pdf

⁸ a 2005. aastal sätestati Eestis kutseõppe liikidena: kutsealane eelkoolitus; kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis; põhihariduse nõudeta kutseõpe; kutseõpe põhihariduse baasil; kutsekeskharidusõpe; kutseõpe keskhariduse baasil.

⁹ Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E. & Arnal, E. (2008). Tertiary Education for the Knowledge Society. VOLUME 1: Special features: Governance, Funding, Quality - VOLUME 2: Special features: Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation. Paris, France: OECD.

- õppeasutustes järgitakse poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste võrdse kohtlemise norme,
- õppeasutustes rakendatakse aktiivselt soolise diskrimineerimise, sh soolise ja seksuaalse ahistamise vastu võitlemise meetmeid (on koostatud selged juhised juhtumitega tegelemiseks);
- erialaste teadmiste ja oskuste kõrval pööratakse tähelepanu üld- ja sotsiaalsete oskuste ja hoiakute arendamisele, sh karjääriplaneerimisele nn sooliselt ebatüüpilistes ametites, et tagada tulevaste töötajate kohanemisvõime kiiresti muutuvates tööturu- ning majandusoludes ja valmisolek elukestvaks õppimiseks;
- õppekavade moodulitesse ja õppeainetesse on integreeritud soolisuse nüüdisaegsed käsitlused;
- kõigi taseme õppijatele ja kutsenõustajatele on kättesaadav tööturu- ja õpivõimaluste alane mitmekülgne informatsioon.

Soolisest võrdsusest haridustulemustes ühiskonna tasandil saab rääkida siis, kui

- haridustee pikkus, akadeemiline kvalifikatsioon, kutsetunnistused, diplomid jms ei erine sugude lõikes¹⁰ ja
- peale haridussüsteemi on naistel ja meestel omandatud võrdne staatus ja karjäärivõimalused tööturul, ettevõtluses, otsustusprotsessides osalemises, majanduslikus sõltumatuses, töö- ja pereelus vastutuste ja kohustuste jagamisel jms ning
- haridusvaldkonna töötajate hulgas on võrdsel hulgal naisi ja mehi kõigil haridusastmetel ja valdkondades.

Euroopa Liidus loetakse haridustasemeks, mille mitteomandamisel loetakse õpingud liiga vara katkenuks, keskharidust.

2. Eesti hariduspoliitika põhisuundumused

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 seab eesmärgiks **kõigile** Eesti inimestele nende vajadustele ja võimetele vastavate õpivõimaluste loomise kogu elukaare jooksul, et tagada neile **isiksusena** võimalused väärikaks eneseteostuseks ühiskonnas ning töö- ja pereelus.

Kutsehariduses eeldab see selliste hoiakuliste ja struktuursete tegurite väljaselgitamist, mille tõttu kutseharidussüsteemi poolt pakutavaid võimalusi ei kasutata¹¹ ja keskendumist kutseharidussüsteemis ettevalmistatava tööjõu paindlikkusele.

Kõrghariduses liigutakse eesmärgi suunas, et üliõpilaskond peegeldaks sisseastumisest lõpetamiseni ühiskonna struktuuri, sh soolist, keelelist ja sotsiaalmajanduslikku aspekti ning toetataks üliõpilasi riigile oluliste erialasuundade valikul.

¹¹ Näiteks nn NEET nooreks saamise riskid on sooliselt erinevad. Kui kuni 19-aastaste hulgas on ülekaalus noored mehed, siis üle 25-aastaste seas naised. Kui poistel on iseloomulikumaks põhjuseks koolihariduse pooleijätmine, koolist väljalangemine, siis tütarlastel on selleks suutmatuseks leida tööd või planeerimatu lapsesaamine.

3. Hariduspoliitika ja sooline võrdõiguslikkus

Eesti hariduspoliitilisi dokumente ja nende aluseks olevaid andmeid ning uuringuid iseloomustab näiline sooneutraalsus, st seni pole soospekti arvestamist¹² poliitikate väljatöötamisel eriti oluliseks peetud.

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukavas „Tark ja tegus rahvas 2013-2016“ on nimetatud, et kutsehariduses ja kõrghariduses on väljalangevus oluliselt suurem kui üldkeskhariduses ning üle poolte põhikooli lõpetajatest (66,4%) ei jätka õpinguid. Peamiste põhjustena on nimetatud eksimist erialavalikus, ebapiisavat kursisolekut edasiõppimisvõimalustega. Oletatud on, et ebasobiva eriala valiku võivad põhjustada muuhulgas ühiskonnas valitsevad soolised stereotüübid, aga avamata on, kuidas soolised stereotüübid siis nn ebasobivaid valikuid tingivad. Kuigi on toodud näide, et viiendik õppijatest jätab õpingud pooleli loodus- ja täppisteadustes, aga puudub katkestajate võrdlus soolises lõikes, pole esialgu võimalik järeldada, kas see on seotud soolise ebavõrdsuse küsimustega.

Samanimelises arengukavas 2015-2018 ei puudutata enam soolisi stereotüüpe, vaid väljalangevuse põhjused on viidud individide tasandile: „valed erialavalikud, nõudmiste ja võimete mittevastavus, vähene erialade ja töömaailma tundmine, vähesed oskused oma võimete adekvaatseks hindamiseks, õpioskuste puudumine“ ja majanduslikud põhjused. Liiga kõrget väljalangevust (eriti meessoo hulgas) kõikidel haridustasemetel ja –liikides loodetakse leevendada individuaalsemate reaalse eluga seostatud probleemipõhisemate õppimisviiside rakendamisega ja tõhusa kutse- ja karjäärinõustamisega alates põhikoolist. Põhikooli kolmandast kooliastmest väljalangevuse vähendamist arengukava ette ei näe, vaid soovitakse hoida olemasolevat taset ja poiste ning tüdrukute väljalangemise erinevust. (lk 32)

Eesti haridus- ja tööturul ilmneva soolise ebavõrdsuse vähendamisele on suunatud järgmised eesmärgid:

a) *Eesti elukestva õppe strateegias 2020* nimetatud **õpetajakutse atraktiivsuse suurendamine meeste seas ja üldhariduses reaalainete õppimise populariseerimine tüdrukute seas.**

*Probleemina on nimetatud sooliselt stereotüüpseid erialavalikuid ja tööturu soolise segregatsiooni suurenemist.*¹³

*Ligi kolmekümnest indikaatorist näeb kolm ette ka soo lõikes andmete esitamise.*¹⁴

b) *Eesti elukestva õppe strateegias 2020* on kavandatud teadlike valikute kujundamiseks info- ja nõustamisteenuste pakkumine (karjääriinfo ja -õpetus, info ameti- ja kutsealade tööhõive, töötuse ja palkade kohta, karjäärinõustamine). Teadlikud otsused võimaldavad

¹² Soospekti arvestamine tähendab, et mingit olukorda kirjeldades, probleeme käsitledes, ja uurides analüüsitakse neid nii naiste kui ka meeste vajaduste ja võimaluste, kohustuste ja vastutuste vaatenurgast ja arvestatakse kehtiva soosüsteemi ja –ideoloogia poolt määratud erinevustega naiste ja meeste rollides, ressursides ja võimu omamises. Soospekti arvestamine tähendab teadlikkust naiste ja meeste vahelise võimujaotuse tasakaalustamatusest ning sellest, et sugupoole kategooria ning soorollid on sotsiaalselt loodud.

¹³ Eesti elukestva õppe strateegia. <http://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>

¹⁴ Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal; Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes ja õpetajate sooline struktuur üldhariduses (naised: mehed (%)).

inimestel oma potentsiaali parimal võimalikul moel välja arendada, vältides muuhulgas väljakujunenud soolisi ja ealisi stereotüüpe.

c) *Eesti elukestva õppe strateegias 2020* on nimetatud liikumine eesmärgi poole, mille kohaselt „**üliõpilaskond peegeldaks sisseastumisest lõpetamiseni ühiskonna struktuuri**, muuhulgas ka naiste ja meeste osakaalu ühiskonnas“.

d) Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala arengukavas “Tark ja tegus rahvas 2015-2018” on kaks eesmärki, millest üks on suunatud **väljakujunenud sooliste ja ealiste stereotüüpide vältimisele karjäärinõustamisel**¹⁵ ja teine **soolise tasakaalu tagamisele ametikohtade täitmisel, toetuste eraldamisel ja otsustuskogudes**.¹⁶

Eestis on probleemideks tunnistanud

- soopõhised traditsioonilised erialavalikud;
- tööturul väljakujunenud sooline segregatsioon ja seda alalhoidvad stereotüübid;
- soogruppide erinev motivatsioon hariduse, sh kõrghariduse omandamiseks jms.¹⁷

4. Hariduspoliitika aluseks olevad andmed ja indikaatorid

Selleks, et naiste ja meeste olukorra erinevusi näha, objektiivselt hinnata ja muuta, kasutatakse **soo lõikes esitatavat statistikat**, mis peaks kummutama väärkujutlused ja andma tõese pildi tegelikust olukorrast. Soo kategooriat kasutataksegi selleks, et sotsiaalseid protsesse ja struktuure nähtavaks teha, sest sugu määrab paljuski ära selle, kuidas inimese elu on määratletud individuaalsel, perekondlikul ja sotsiaalsel tasandil.

Rahvusvaheliste soolise võrdõiguslikkusega seotud trendide analüüsimiseks kõrghariduses võrreldakse muutusi üliõpilaskonna soolises koosseisus, naiste ja meeste poolt omandatud haridustaset ja akadeemilisi kraade erialavaldkondade ja aastate lõikes.

Rahvusvaheliselt on kaks indikaatorit pühendatud soolise ebavõrdsuse vähenemise mõõtmisele kutse- ja kõrghariduses:

- teise taseme kutsehariduse õpilased soo järgi ja
- naiste osatähtsus kolmanda taseme hariduses: loodus- ja täppisteadustes ning tehnikas, tootmises ja ehituses (Indikaator mõõdab soolist ebavõrdsust kõrghariduses osalemises, naiste õppimist traditsiooniliselt meeste õppevaldkondades, nagu loodus- ja täppisteadused ning tehnika, tootmine ja ehitus.)

Andmeid uuendatakse iga-aastaselt Eurostati andmebaasis hariduse ja koolituse teema all.¹⁸

OECD avaldab igal aastal haridusindikaatorite ülevaate „Haridus lähivaates: OECD indikaatorid“ (“Education at a Glance”)¹⁹, mis võrdleb **soolisi erinevusi** näitajate puhul, mis puudutavad

¹⁵ HTM arengukava „Tark ja tegus rahvas 2015- 2018 alaeesmärk 3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus. <http://www.hm.ee/et/tegevused/arengukavad>.

¹⁶ HTM arengukava „Tark ja tegus rahvas 2015- 2018“ (Alaeesmärk 5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv). <http://www.hm.ee/et/tegevused/arengukavad>.

¹⁷ puudu

¹⁸ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables

- keskhariduses osalemist ja selle omandamist;
- kutseorientatsiooni (edasiõppimise valdkondi);
- kolmanda taseme hariduses osalemist ja selle omandamist;
- omandatud hariduse seost tööturul osalemisega;
- sissetulekuid;
- haridustaseme seost tervisega (oodatava elueaga);
- õpetajate soolise, vanuselise koosseisuga.

Indikaatorid kirjeldavad lisaks hariduses osalemisele ka haridusele tehtavaid kulutusi ning seda, kuidas haridussüsteemid toimivad ja millised on nende väljundid (nt hariduse mõju sissetulekule ja täiskasvanute töövõimalustele).

Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeksis²⁰ arvestatakse soolist lõhet kolmanda taseme hariduses, hariduses ilmnevat soolist segregatsiooni ja osalemist elukestvas õppes.

Eesti elukestva õppe strateegias on soolist aspekti seni oluliseks peetud kahe mõõdiku puhul - madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste isikute ja üldhariduses töötavate õpetajate puhul.

Arvnäitajad soolise võrdõiguslikkuse saavutamise kohta²¹

Rahvusvahelisteks hariduse võtmeindikaatoriteks on näiteks sugude lõikes:

- haridussüsteemist varakult lahkunud (18–24-aastaste osatähtsus, kes ei õpi tasemehariduses ja ei osale koolitustel ning on põhi- või madalama haridusega);
- noorte haridustase (vähemalt keskharidusega 20–24-aastaste osatähtsus);
- teaduse ja tehnoloogia valdkonna lõpetanud (kolmanda taseme hariduse lõpetanuid teaduse ja tehnoloogia valdkonnas tuhande 20–29-aastase kohta);
- vähemalt keskharidusega 25–64-aastaste osatähtsus kogu rahvastikus;
- naiste osatähtsus kolmanda taseme hariduses: loodus- ja täppisteadustes ning tehnikas, tootmises ja ehituses.²²

Eurostati haridusalases andmebaasis²³ on toodud erinevate keskharidusejärgsete haridustasemete omandamist sugude lõikes mõõtvad indikaatorid eri vanusegruppide (25-74, 20-24, 30-34) kaupa.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu ja Komisjoni määrused²⁴, mis on tervikuna siduvad ja vahetult kohaldatavad kõikides liikmesriikides, kehtestavad alates 2014. aastast ühise raamistiku

¹⁹ OECD. Education at Glance. OECD indicators, 2011.

<http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/48631582.pdf>

2012: [http://www.oecd.org/edu/eag2012%20\(eng\)-Ebook%20\(FINAL%2011%2009%202012\).pdf](http://www.oecd.org/edu/eag2012%20(eng)-Ebook%20(FINAL%2011%2009%202012).pdf)

²⁰ EIGE. Gender Equality Index. <http://eige.europa.eu/content/gender-equality-index#/about>.

²¹ Council conclusions of 25 May 2007 on a coherent framework of indicators and benchmarks for monitoring progress towards the Lisbon objectives in education and training.

²² Eurostat. Education and training. Database, main tables

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/introduction>

²³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables

süsteemiliseks Euroopa hariduse ja elukestva õppe statistika koostamiseks, sh. soo lõikes andmete kogumiseks sisseastujate, õppijate, üliõpilaste liikuvuse ja õpetajate kohta. Nende andmete võrdlemisel soo lõikes saab välja selgitada probleemid, mis vajavad põhjalikumat uurimist.

Eesti Kõrghariduse strateegia 2006-2015 ²⁵ tegevussuuna - „Kõrghariduse seostamine Eesti ühiskonna vajaduste ja tööturu ootustega“ arengute hindamiseks kasutatavatest indikaatoritest on oluline isikuandmeid kajastavad näitajad esitada sugude lõikes:

- kõrgharidusega inimeste osakaal elanikkonna hulgas,
- esmalõpetajate arv aastas,
- töötuse määr kõrgharidusega inimeste hulgas,
- õpingute katkestajate osakaal,
- loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia valdkondade lõpetajate osakaal,
- elukestvas õppes osaleva 25–64-aastase elanikkonna osakaal.

Rahvusvahelises aruandluses palutakse hinnata ka haridusuuringute rolli haridusotsuste kujundamisel.

4.1. Sooline ebavõrdsus kutse- ja kõrghariduses

Euroopa Liidu ja Eesti statistika alusel saab välja tuua soolise ebavõrdsuse põhiprobleemidele viitavad näitajad **kutse- ja kõrghariduses**:

Sooline erinevus ei ole kõikidel tasemetel ühtlane – põhiharidust omandavad nii mehed kui naised võrdselt, keskharidust omandab rohkem naised kui mehed, suhtarvudes omandavad meessoost õpilased rohkem kutseharidust ja naissoost õpilased kõrgharidust.

Euroopa Komisjoni monitooringust ²⁶ selgub sooline ebavõrdsus varakult haridussüsteemist väljalangejate puhul, kus kõikides liikmesriikides (v.a. Bulgaaria) ilmneb noormeeste ülekaal; kolmanda taseme hariduse omandamises, mille ülekaalukalt omandavad tütarlapsed; kutse- ja erialavalikute soolistes eelistustes; tööleasumises peale haridustee lõppu ja tööhõives osalemises, kus noormehed on veidi paremas olukorras ning täiskasvanukoolituses osalemises, milles aktiivsemad on naised.

Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eestis kutsehariduse suunal õppijaid eriti vähe naiste hulgas.

²⁴ Commission Regulation (EU) No 88/2011 of 2 February 2011 implementing Regulation (EC) No 452/2008 of the European Parliament and of the Council concerning the production and development of statistics on education and lifelong learning, as regards statistics on education and training systems.

Komisjoni määrus (EL) nr 912/2013, 23. september 2013, millega rakendatakse haridus- ja koolitussüsteemide osas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EÜ) nr 452/2008, milles käsitletakse statistika koostamist ja arendamist hariduse ja elukestva õppe valdkonnas.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0912&from=EN>

²⁵ Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015 heakskiitmine. RT I 2006, 52, 386

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949?leiaKehtiv>

²⁶ European Commission. Education and Training Monitor 2013.

http://ec.europa.eu/education/library/publications/monitor13_en.pdf

Eestis on defineerimata baasharidusega kutseõppes²⁷ kuhu saavad õppima asuda põhikoolist väljalangenud õpilased, poisse tunduvalt rohkem kui tüdrukuid (poisse 85–90%).

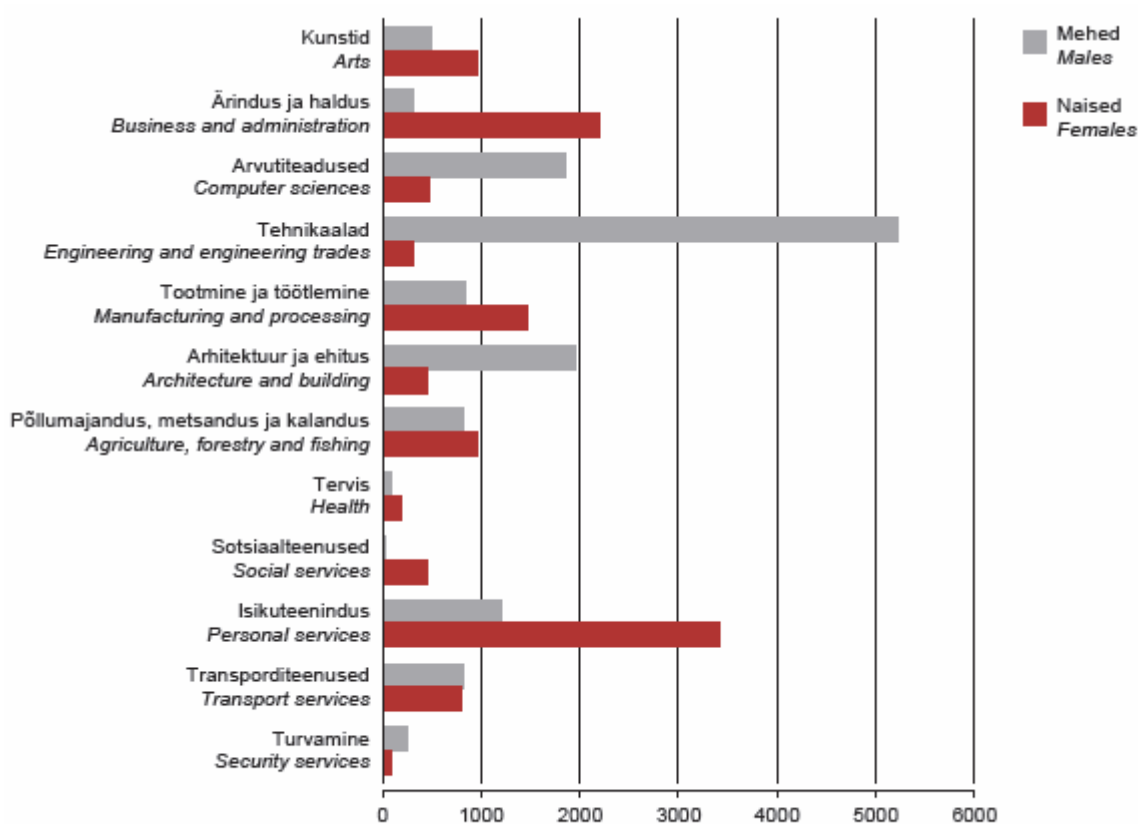
Põhihariduse baasil ongi enamik erialadest kutseõppeasutustes niinimetatud meeste alad²⁸ Keskharidusjärgses kutseõppes õpib rohkem tüdrukuid kui poisse – (tüdrukuid 60%).

Keskhariduse baasil on tütarlastele suunatud rohkem erialasid, millest tulenevalt toimub tütarlaste seas selektsioon erinevatesse õppeasutustesse sageli alles pärast keskhariduse omandamist.²⁹

Noormeeste erialaeelistusteks kutsehariduses on ehitus, sõidukite parandus ja hooldus, elektroonika ning automaatika, mehaanika ja metallitöö ning kokandus.

Tütarlapsed valivad kutsehariduses sagedamini kokanduse ja majutusteeninduse, hulgi- ja jaekaubanduse, toiduainetetötluse ja –tootmise, kodumajanduse ning ehituse.

Olukorda ilmestab allpooltoodud Eesti Statistika Aastaraamatu³⁰ diagramm: kutsehariduse omandajad koolitusala ja soo järgi, 2013.



Sooline palgalõhe kutsehariduse omandanud meeste ja naiste vahel on pea poole suurem Eesti keskmisest soolisest palgalõhest.³¹

²⁷ Defineerimata baasharidusega kutseõpe- kutseharidus erivajadustega noortele ja ilma põhihariduseta noortele, kutseõpe koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele.

²⁸ Vöörmann, R. (2011). Educational Paths, Working Careers and Gender Segregation: The Winners' Birth Cohort 1962–1973. (E. Saar, Toim.) Towards A Normal Stratification Order: actual and perceived social stratification in post-socialist Estonia, lk 253–282. Peter Lang Verlag

²⁹ Helemäe, J., Vöörmann, R., & Saar, E. (1997). Gender stratification of young adults in earnings. Taljunaite M. (Toim.), Everyday life in the Baltic states, 79–103. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology.

³⁰ Eesti statistika aastaraamat. 2014. Eesti Statistikaamet, Tallinn, 2014. <http://www.stat.ee/72570>

³¹ Nestor, M. Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring. Praxis, 2012

Õpingute enneaegne katkestamine on rohkem levinud meeste seas.³²

Naiste osakaal **kõrghariduses** on pidevalt kasvanud kõigis riikides. Näiteks Euroopa Liidus on iga 100 meesstudengi kohta 124 naissoost üliõpilast.

Eestis ületab sooline ebavõrdsus kõrghariduses EL keskmist näitajat kõige rohkem – kõikide erialade keskmisena on 70 % kõrgkoolide lõpetajatest naised. Eesti eristumine naistudengite suure osakaalu poolest kõrghariduses tuleb humanitaaralade, pedagoogika ja tervishoiu erialade arvelt.³³

Eurostati andmetel oli 2012. aastal Eestis 30–34-aastaste vanuserühmas kolmanda taseme haridus (s.o doktori-, magistri-, bakalaureusekraad, rakenduskõrgharidus, lõpetatud diplomiope, kutsekõrgharidus, keskeriharidus keskhariiduse baasil) 50%-l naistest ja 28%-l meestest.³⁴ Euroopa Liidu keskmiselt on need näitajad vastavalt 40% ja 32%.

Naiste arvuline ülekaal bakalaureuse, magistri- ja doktoriõppes ei too kaasa nende osakaalu suurenemist akadeemilistel juhtpositsioonidel.

Sooline ebavõrdsus avaldub õppevaldkondade valikutes– see, et näiteks hariduse ja heaaluteeninduse valdkondade lõpetajatest Eestis on enam kui 90 % naised, on kõrgeim näitaja EL-s.³⁵

Alates 90-ndatest aastastest on suurenenud nende keskkoolilõpetajate osakaal, kes jätkavad kõrghariduses. Kuna tütarlapsi on keskkoolis rohkem kui noormehi, on neid ka kõrghariduses rohkem. Võrreldes tütarlaste ja noormeeste jätkamist kõrghariduses, selgub, et väiksema konkurentsi tõttu on noormeeste tõenäosus jätkata kõrghariduses kolmandiku võrra suurem kui tütarlastel³⁶, sest soogrupid koonduvad traditsioonilistele naiste- ja meestealadele.³⁷

Naisüliõpilasi on meestest vähem tehnika, tootmise ja ehituse ning loodus- ja täppisteadustega seotud õppesuundades ja -valdkondades. Samas iseloomustab suur väljalangevus tehnilistelt erialadelt just meesüliõpilasi.

Eesti noorte soov õppida teadus- või insenerihariduse erialasid on keskmiselt madalam kui euroopa riikides keskmiselt,³⁸ tehnika-, tootmis- ja ehituserialadele soovis 2011.a. õppima asuda 13% abiturientidest.³⁹

http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/kutse6ppeasutuste_vilistlaste_uuring.pdf

³² Iga seitsmes 18-24 aastane mees kuulub õpingud katkestanute hulka (15%). Õpingute ebaõnnestumise kulud Eestis. Centar, Tallinn, 2011

<http://www.centar.ee/case-studies/the-cost-of-school-failure-in-estonia/>

<http://www.centar.ee/uus/wp-content/uploads/2011/03/2012.03.29-%C3%95pingute-eba%C3%B5nnestumise-kulud-Eestis-l%C3%B5plik-l%C3%BChiversioon.pdf>

³³ Kõrgharidus ja tööturg. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsi osakonna teemaleht. Nr 30 /18.12.2012.

³⁴ Ka statistikaameti 2012.a. tööjõu-uuringu andmetel omab Eestis kõrgharidust peaaegu iga teine 30–34-aastane naine ja vaid iga neljas mees.

³⁵ 2011./2012.õ.-a. oli hariduse õppevaldkonnas 90 %, humanitaar- ja kunstivaldkonnas 73 %, tervise ja heaolu õppevaldkonnas 87 % üliõpilastest naised.

³⁶ Eesti Euroopa kõrgharidusruumis. Eesti Üliõpilaskondade Liit.

<http://www.eyl.ee/public/files/Eesti%20Euroopa%20korgharidusruumis.pdf>

³⁷ ELi soolise võrdõiguslikkuse indeksi alusel õpib kõigest naisüliõpilastest Eestis 40 % tervishoiu, hariduse, humanitaarteaduste ja kunsti erialadel, meesüliõpilastest aga samadel erialadel vaid 13,2 %.

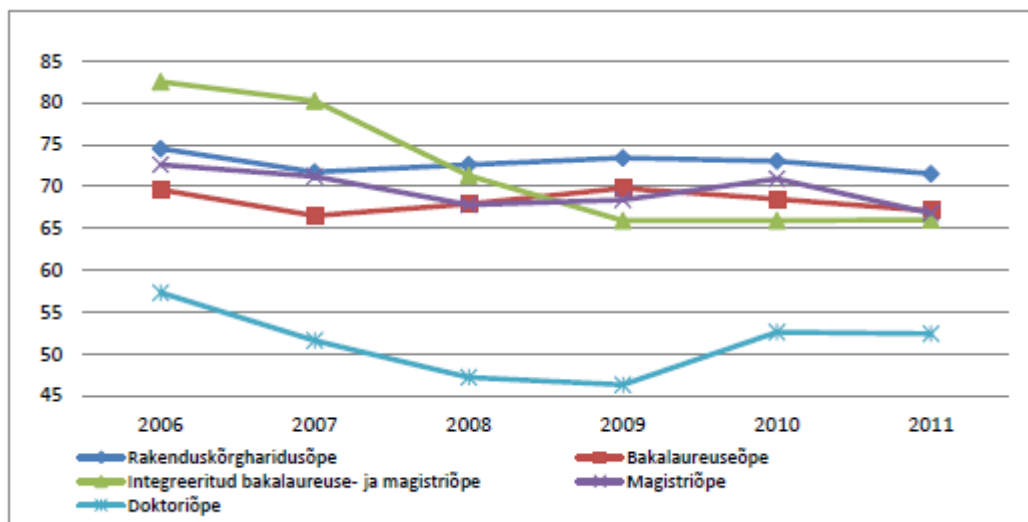
³⁸ Kõrgharidus ja tööturg. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsi osakonna teemaleht. Nr 30 /18.12.2012

³⁹ Mägi, E., Nestor, M. Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud. Sa Archimedes, Tartu. 2012.

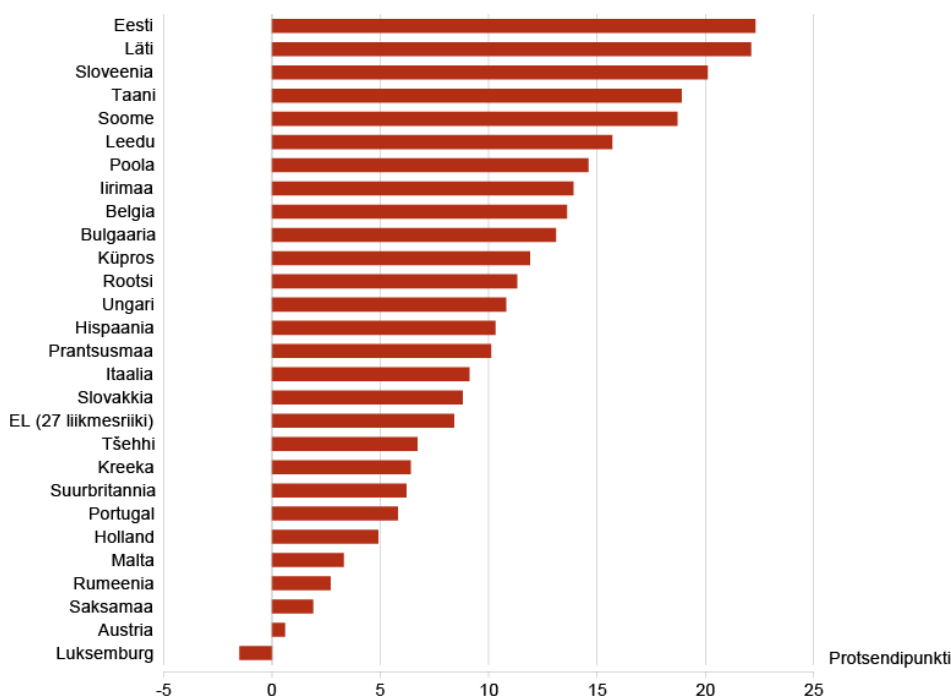
http://praxis.ee/fileadmin/tarmo/Publikatsioonid/Koolilopetajad_uuring.pdf

Arengutrendid, mida peegeldavad kõrghariduse valdkonna statistilised andmed ja ülevaated võimaldavad tõstatada uurimisküsimusi muutuste põhjuste kohta ka soo aspektist.⁴⁰

Vabanemine näilisest sooneutraalsusest, soo lõikes esitatav statistika, sootundlikud uuringud ja soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide taotlemine aitavad valitsustel välja töötada jätkusuutlikumaid, meetmeid, mis loovad kõigile võrdsed võimalused nii hariduse omandamiseks kui ka eluskestvaks õppeks.



Naistudengite osakaal kõrghariduse omandanute seas Eestis⁴¹



Kolmanda taseme haridust omavate 30–34 aastaste naiste ja meeste osatähtsuse vahe, 2012 (Allikas: Eurostat: tsdsc480)

⁴⁰ Kõrghariduse valdkonna statistiline ülevaade

http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/40767/KHaridus_Stat2011.pdf?sequence=1

⁴¹ Kõrgharidus ja tööturg. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakonna teemaleht. Nr 30 /18.12.2012

Uuringutest selgunud seaduspärasused

Sooline segregatsioon hariduses on tingitud poiste ja tüdrukute erinevast sotsialiseerimisest, mis piirab naiste ja meeste valikuid vastavalt sellele, mida nähakse antud kultuuris eri sugudele sotsiaalselt aktsepteeritavana.

Nii soospetsiifilised rollimudelid kui ka ettekujutused soorollidest mõjutavad haridussüsteemis tehtavaid otsuseid. Mida tugevamalt on soorollid ühiskonnas määratletud, seda rohkem indiviide kalduvad valima sooliselt tüüpilise ametiala.⁴²

Eesti üliõpilaskandidaatide valikute uurimusest on selgunud, et sisseastujate erialaeelistused on tugevalt sooliselt determineeritud.⁴³

Poisid ja tüdrukud, tütarlapsed ja noormehed valivad need kutse- ja erialad, mida nad näevad stereotüüpsest sooliselt „sobilikena“ ja kus indiviidiga samast soost olevate õpilaste osakaal on ülekaalus.⁴⁴

Tütarlapsed ja noormehed, kes ei sobitu stereotüüpsetesse soolistesse rollimudelitesse ja ei vasta kehtivatele naiselikkuse-mehelikkuse normidele, võivad sattuda ebasoodsama kohtlemise ja diskrimineerimise ohtu.

On täheldatud, et noormeestele makstakse praktika ajal töötasu tunduvalt sagedamini kui tütarlastele, enamasti on see tingitud tööturu segregatsioonist ja eri valdkondades olevatest erinevustest rahalistes võimalustes.⁴⁵

Kuigi akadeemilised ringkonnad peavad ennast keskmisest elanikkonnast progressiivsemaks, peegeldub ülikoolideski sooline kihistumine, nais- ja meestöötajate ning -üliõpilaste erinev väärtustamine.^{46, 47}

Kuigi naised moodustavad kõrgkoolide lõpetajatest ja ülikoolide personalist olulise osa, on ülikoolides edukat karjääri tegevaid naisi palju vähem, samuti on neid vähe kõrgkoolide juhtivatel ametikohtadel.⁴⁸ (Vt. Teemaleht : Naised ja mehed teaduses).

Erinevate erialade puhul ilmnevad soolised erinevused magistriõppe edukuses.⁴⁹

⁴² Vono de Vilhena, D., Kilpi-Jakonen, E., Dämmrich, J., Blossfeldt, H.-P., & Buchholz, S. (2014). Gender differences at labour market entry- the effect of changing educational pathways and institutional structures. Avaldamata käsikiri. Tsiteeritud: Liisa Martma. Haridusteede sooline diferentseeritus Eestis. Erinevate kohortide võrdlus Eesti sotsiaaluuringu baasil. Bakalaureusetöö (juh. E. Saar), TLÜ, 2014.

⁴³ Must, O. Üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika. Tartu Ülikool, 2006, 50 lk

⁴⁴ Miller, L., & Hayward, R. (2006). New Jobs, Old Occupational Stereotypes: Gender and Jobs in the New Economy. *Journal of Education and Work*, 19(1), 67–93. <http://www.editlib.org/p/68256/>

⁴⁵ Kristiina Brunila, K. Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 2009.

⁴⁶ Husu, Liisa & Rolin, Kristiina (2005). *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Tampere:Gaudeamus.

⁴⁷ Naskali, Päivi (2004). *Opiskelijoiden kokemuksia tasa-arvon ja yhdenmukaisuuden toteutumisesta Lapin yliopistossa*. Lapin yliopiston hallinnon julkaisu, 43, Rovaniemi.

⁴⁸ She Figures, 2012. Gender in Research and Innovation. Statistics and Indicators.

http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/she-figures-2012_en.pdf

⁴⁹ Ibid

*Näiteks olid Ida-Euroopa riikides naised magistrakraadi kaitsmisel tehnika ja tehnoloogia alal märgatavalt edukamad kui mehed, sest neid ei oodatud tööturule nagu mehi, humanitaaraladel aga mehed naistest edukamad.*⁵⁰

Kuna suur osa naisi töötab lektorite ja/või dotsentide ametikohtadel, jääb neil vähem aega teadus- ja uurimistegevuseks. Nn haridustöötajatena kasutatavad naislektorid ja dotsendid on ülikoolile majanduslikult kasulikud nende madalate töötasude tõttu.

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamine kutse- ja kõrghariduses – õiguslikud ja poliitilised alused

Lisaks EL aluslepingute sätetele⁵¹, mis kohustavad soolist ebavõrdsust hariduses vähendama, on üks viiest Euroopa 2020 strateegia⁵² põhieesmärgist seotud haridusega.

Eesmärgi sõnastus rõhutab selgelt väärtustepõhist lähenemist Euroopa haridussüsteemide arendamisel:

„kuni 2020. aastani peaks Euroopa koostöö peamine eesmärk olema toetada haridus- ja koolitussüsteemide täiendavat arendamist liikmesriikides, mille eesmärk on tagada:

- a) kõikide kodanike isiklik, ühiskondlik ja ametialane eneseteostus;
- b) püsiv majanduslik heaolu ja tööalane konkurentsivõime, edendades samas demokraatlikke väärtusi, sotsiaalset ühtekuuluvust, kodanikuaktiivsust ja kultuuridevahelist dialoogi.”⁵³

Brugge'i kommünikees⁵⁴ on öeldud, et esmane ja täiendkutseharidus peaks nii noortele kui ka täiskasvanutele andma atraktiivseid ja väljakutset pakkuvaid karjäärivõimalusi ning olema võrdselt ahvatlev ja juurdepääsetav nii naistele kui ka meestele.

Euroopa 2020 strateegias seatakse haridusele ja koolitusele järgmiseks kümnendiks neli strateegilist eesmärki.⁵⁵

Strateegiline eesmärk nr 3 käsitleb **võrdsete võimaluste**, sotsiaalse ühtekuuluvuse ja kodanikuaktiivsuse edendamist.

⁵⁰Raisatud anded: isiklike võitluste muutmine avalikuks küsimuseks. Naised ja teadus Enwise riikides. Enwise ekspertgrupi aruanne Euroopa Komisjonile naisteadlaste olukorra kohta Kesk- ja Ida-Euroopa ning Balti riikides. http://ec.europa.eu/research/science-society/women/enwise/pdf/enwise-report_3_ee.pdf

⁵¹ Euroopa Liidu leping on rajatud vabaduse, demokraatia, inimõiguste ja põhivabaduste austamise, meeste ja naiste võrdõiguslikkuse ning mittediskrimineerimise põhimõtetele.

Kutse- ja kõrgharidus peaks aitama kaasa nende väärtuste edasiarendamisele.

Kooskõlas EL asutamislepingu⁵¹ artikli 3 lõikega 2 peavad kõik liikmesriigid panustama hariduse ja koolituse kõrgesse kvaliteeti ning olema ühtlasi suunatud meeste ja naiste ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele.

Asutamislepingu artikli 13 lõike 1. kohaselt tuleb võidelda mis tahes kujul esineva tõrjutuse ja diskrimineerimisega, sealhulgas diskrimineerimisega soo, etnilise päritolu, usutunnistuse või veendumuste, puuete, vanuse või seksuaalse sättumuse alusel.

⁵² Euroopa 2020. (http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm).

⁵³ Nõukogu 12. mai 2009 järelused Euroopa hariduse ja koolituse alase koostöö strateegilise raamistiku kohta (ET 2020, 2009/C 119/02).

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2009:119:FULL&from=EN>

⁵⁴ Brugge'i kommünikee Euroopa tõhustatud koostöö kohta kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas ajavahemikus 2011–2020. Euroopa kutsehariduse ja -koolituse ministrite, Euroopa sotsiaalpartnerite ja Euroopa Komisjoni kommünikee seoses 7. detsembril 2010 toimunud kohtumisega, mille käigus vaadati läbi Kopenhaageni protsessi strateegia ja prioriteetid ajavahemikuks 2011–2020.

⁵⁵ Euroopa hariduskoostöö uuendatud strateegiline raamistik aastani 2020 – 4 strateegilist eesmärki: Elukestva õppe ja õppurite liikuvuse reaalsuseks muutmine; Hariduse ja koolituse kvaliteedi ning tõhususe parandamine; Võrdsete võimaluste, sotsiaalse ühtekuuluvuse ja kodanikuaktiivsuse edendamine; Loovuse ja innovaatilisuse, sh ettevõtlikkuse suurendamine kõikidel haridus- ja koolitustasanditel.

Euroopa haridus- ja koolituskoostöö strateegilises raamistikus „ET 2020”⁵⁶ on

Euroopa Liidu hariduseesmärgid sõnastatud küll majanduskasvu nimel, aga neid mõõdetakse hariduse sotsiaalsete indikaatorite abil.

Aastaks 2020 seatud tähistest on kutse- ja kõrghariduse kontekstis kõige tähtsam vähendada madala haridustasemega (põhiharidusega või alla selle) mitteõppivate noorte arvu ning eri- ja kutsealase haridusega täiskasvanute osakaalu, suurendada 30-34 aastaste kõrgharidusega noorte arvu ning tõsta täiskasvanute osalust elukestvas õppes.

Võrdsete võimaluste põhimõtte elluviimiseks on vaja

- tõsta kolmanda astme hariduses osalevate inimeste arvu nende gruppide arvelt, kes on seni olnud alaesindatud;
- vähendada õpingute katkestajate hulka;
- kiirendada akadeemilise kraadi omandamise aega;
- tõsta kõrghariduse kvaliteeti, et juurde meelitada rohkem üliõpilasi ja aidata neil edukalt õpingud lõpetada.

Kõik ülalnimetatud eesmärgid eeldavad meetmete väljatöötamisel sooliste aspektide arvestamist.

Euroopa Liidu Nõukogu järeldustes kõrghariduse sotsiaalse mõõtme kohta⁵⁷ seatakse eesmärgiks võrdsematel tingimustel põhinev juurdepääs kõrgharidusele, kõrghariduses osalemine ja selle omandamine. Tähelepanu juhitakse sellele, et on liiga palju võimekaid inimesi, kes ei osale kõrghariduses sotsiaalsetel, kultuurilistel või majanduslikel põhjustel või ebapiisavate tugi- ja nõustamissüsteemide tõttu. Osa sotsiaalsetest ja kultuurilistest põhjustest on seotud soolistest stereotüüpidest ja soorollidest tulenevate barjääridega.

Euroopa Komisjoni teatises⁵⁸ kutsehariduse ja –koolituse alase koostöö kohta rõhutatakse, et nõustamisteenuste puhul on oluline pöörata tähelepanu naiste ja meeste võrdõiguslikkusele ning julgustada noori proovima ja valima sooliselt mittetraditsioonilisi ameteid.

Euroopa Liidu tasandil on kokku lepitud võtmepädevustes⁵⁹, mille omandamist haridussüsteem peab võimaldama. Sotsiaalse ja kodanikupädevuse hulka kuuluvad muuhulgas ka **soolise võrdõiguslikkuse ja diskrimineerimise vältimisega** seotud hoiakud, teadmised ja oskused.⁶⁰

Eestis on kutseõppe seaduses sätestatud kutseõppe korraldamise eesmärk: luua võimalused sellise isiksuse kujunemiseks, kellel on teadmised, oskused ja hoiakud ehk kompetentsid ning vilumused ja sotsiaalne valmidus töötamiseks, ühiskonnaelus osalemiseks ja elukestvas õppes,

⁵⁶ Education and Training 2020.

⁵⁷ Nõukogu järeldused kõrghariduse sotsiaalse mõõtme kohta (2013/C 168/02)

[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013XG0614\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013XG0614(01)&from=EN)

⁵⁸ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: Euroopa koostöö edendamine kutsehariduse ja -koolituse valdkonnas, et toetada Euroopa 2020. aasta strateegia rakendamist. Brüssel 9.6.2010, KOM(2010) 296.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC0296>

⁵⁹ Võtmepädevused on pädevused, mida vajavad kõik inimesed, et tagada eneseteostus ja areng, kodanikuaktiivsus, sotsiaalne kaasatus ning tööhõive (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus, 18. detsember 2006, võtmepädevuste kohta elukestvas õppes (2006/962/EÜ).

⁶⁰ <http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/v6tmep2devused.pdf>

toetades muuhulgas **võtmepädevuste omandamist**, et toime tulla muutavas õpi-, elu- ja töökeskkonnas.⁶¹

Pädevused koosnevad kolmest elemendist: hoiakutest, teadmisest ja oskustest. Kuna mingi hoiak või veendumus nõuab eelnevalt sellekohaseid teadmisi või mõistmise tasandit ning seejärel ka oskusi nende teadmiste praktiliseks rakendamiseks, tähendab see, et soolisuse konstrueerimise, soosüsteemi ja sooideoloogiaga seotud teemasid tuleb käsitleda kõigi tasandite õppes.

Kutseõppeseaduse kohaselt peab õppijatele olema koolis viibimise ajal tagatud nende vaimne ja füüsiline turvalisus⁶². See eeldab ka selliste negatiivsete nähtuste nagu soolise ja seksuaalse ahistamise vastu võitlemist.

Ülikooli ülesanne on edendada teadusi ja kultuuri, osutada ühiskonnale vajalikke õppe- ja teadus- ning muul loometegevusel põhinevaid teenuseid⁶³ ning kujundada üliõpilastest vastutustundlikke ja algatusvõimelisi kodanikke.

Eesti kõrgharidusstrateegias⁶⁴ on rõhutatud **õiglase** juurdepääsu tagamist ja **õppurikeskse** hariduse olulisust.

2012. aasta juulis kiideti valitsuskabineti nõupidamisel heaks Sotsiaalministeeriumi esitatud tegevuskava naiste ja meeste palgalõhe vähendamiseks.⁶⁵

Tegevuskavas on palgalõhe vähendamise meetmena nimetatud näiteks järgmised:

- haridus- ja tööalase segregatsiooni vähendamine ja kaotamine;
- soo aspektiga läbivalt arvestamine haridus- ja tööpoliitikas;
- haridus- ja tööalase segregatsiooni vähendamine ja kaotamine;
- organisatsioonipraktikate ja palgasüsteemide analüüsimine ning vajaduse korral ettepanekute tegemine muutuste tegemiseks ja muutuste tegemise toetamine,

aga puuduvad konkreetsed mehhanismid ja tegevused nende eesmärkide tõhusaks täitmiseks.

2004. aastal kehtima hakanud **soolise võrdõiguslikkuse seadus⁶⁶** sätestab kutseõppeasutustele ja kõrgkoolidele järgmised normid:

- järgida naiste ja meeste võrdse kohtlemise põhimõtet töölevõtmisel, töötasude ja – tingimuste määramisel, edutamisel; edendada soolist võrdõiguslikkust süstemaatiliselt ja eesmärgistatult;
- muuta vajaduse korral tingimusi ja asjaolusid, mis takistavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamist;
- tagada, et õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud aitavad kaasa naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamisele ja naiste ja meeste õiguste, kohustuste, vastutuste ja võimaluste võrdsuse edendamisele;

⁶¹ Kutseõppeasutuse seadus. RT I, 02.07.2013, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/102072013001>

⁶² Kutseõppeasutuse seadus. RT I, 02.07.2013, § 3 lg 2, p. 7.

⁶³ Ülikooliseadus. RT I 1995, 12, 119.

⁶⁴ Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006-2015 heakskiitmine. Vastu võetud 08.11.2006 <https://www.riigiteataja.ee/akt/12752949?leiaKehtiv>

⁶⁵ Tegevuskava naiste ja meeste palgalõhe vähendamiseks http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/tooelu/kabineti_memorandum_04_07_12doc.pdf

⁶⁶ Soolise võrdõiguslikkuse seadus (RT I, 21.04.2004, 27, 181). <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642?leiaKehtiv>

- tagada, et nimetatavates kollektiivsetes otsustuskogudes oleksid esindatud mõlemad sugupoole.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses rõhutatud *süsteemsus* ja *eesmärgipärasus* eeldavad, et soolise ebavõrdsuse kaotamise ja soolise võrdõiguslikkuse edendamise eesmärgid on püstitatud, arvestades eelnevalt kaardistatud olukorda ja selgunud probleeme ning nende lahendusvõimalusi.

Mida teha?

Mida teha riiklikul tasandil?

Euroopa Nõukogu

OECD kutsehariduse valdkonna aruande koostajad nendivad, et ainult muutes nähtamatud barjäärid nähtavaks, saab need lahti arutada ja likvideerida.⁶⁷ See eeldab sooteadlike uuringute ja andmete olemasolu.

Õpingute katkestamise ja õppevõlgnevuste tekkimise reaalsete põhjuste detailsem väljaselgitamine sugude lõikes võimaldab arvestada soogruppide erinevate olukordadega ja välja töötada sihipärasemaid meetmeid selle negatiivse trendi pidurdamiseks.

Olukorra parandamiseks on oluline perioodiliselt analüüsida kutseõppe eri liikidesse ja õppevaldkondadesse/õppekavarühmadesse kandideerivate ja vastuvõetud, samuti õpinguid katkestanud ja väljalangenud naiste ja meeste, tütarlaste ja poiste osakaalu.

Seda võimaldaks Haridus- ja Teadusministeeriumi andmebaas HaridusSILM⁶⁸ kui seda täiendada nii, et kõikide tunnuste valikul oleks alati võimalik andmeid välja tuua ka soo lõikes.

Tuleb tõsta ametnike oskust tuvastada, piiritleda ja lahendada probleeme ning langetada otsuseid mitmekülgse sootundliku teabe alusel.

Näiteks selleks, et vähendada ilma eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25-64a) osakaalu alla 30% ning tuua haridussüsteemi tagasi need, kes on kutse- või kõrgharidusõpingud katkestanud, tuleb meetmete väljatöötamise puhul silmas pidada soolist aspekti, sest nii katkestamise põhjused kui õppima-asumise motiivid on soogruppides erinevad.

Sooaspektiga läbivalt arvestamine haridussektori kõigil tasanditel ja valdkondades, vastavate andmete kogumine ja analüüs toetab teadmiste- ja faktidepõhiste poliitikameetmete väljatöötamist ja elluviimist ning õpetajaskonna ning noorte informeeritust valikuvõimalustest ja väljavaadetest tööturul.

Kehtivad strateegiad ja arengukavad tuleb soolist aspekti arvestades läbi vaadata. Enamusel juhtudel ei ole arvnäitajad esitatud kujul, mis võimaldaks välja tuua erinevusi sugude vahel. Näiliselt sooneutraalsete „õpilaste“, „kutseõppurite“ ja „üliõpilaste“ mõisted välistavad võimaluse sooteadlikumaks lähenemiseks poliitikate väljatöötamisele.

Kõikide haridusvaldkonnas tellitavate ja läbiviidavate uuringute puhul tuleb nõuda sooliste erinevuste/sarnasuste väljatoomist, sest see on eelduseks soolise võrdõiguslikkuse seaduses⁶⁹ sätestatud nõudele arvestada haridusstrateegiate ja tegevuskavade puhul naiste ja meeste erinevate olukordade, vajaduste ja staatusega ühiskonnas. Seadus sätestab ka nõude, et kõik

⁶⁷ OECD (2010) Policy Reviews of Vocational Education and Training (VET) - Learning for Jobs.

<http://www.oecd.org/education/innovation-education/learningforjobs.htm>

⁶⁸ HaridusSILM

http://qlikview-pub.hm.ee/QvAJAXZfc/opendoc_hm.htm?document=htm_avalik.qvw&host=QVS%40qlikview-pub&anonymous=true

⁶⁹ Soolise võrdõiguslikkuse seadus. RT I 2004, 27, 181. <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642>

läbiviidavad uuringud peavad kaasa aitama naiste ja meeste ebavõrdsuse vähendamisele ja soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Keskendumine klasside, koolide ja võimalike töökohtade tasandile ja noormeeste ning tütarlaste identiteeti kujundava laiema konteksti arvestamine tagab sihipärase ja soostereotüüpe vältiva kutseuunitluse ja karjäärinõustamise. Noorte tütarlaste ja noormeeste eriala- ja kutsevalikuid saab mitmekesisemaks kujundada siis kui kutsenõustamissüsteemis on teadvustatud vajadus vabaneda soostereotüüpidest ja rakendatakse ajutisi meetmeid ühe või teise soogrupi valikute mõjutamiseks.

Soosteretüüpidele vastav erialade valik on omane kõigile riikidele. Selle muutmine on keeruline ja aeganõudev. Seda olulisem on selgete tegevuste kavandamine – alates põhikoolist näiteks tütarlastele teaduse ja tehnikaga ning poistele hoolduse, tervishoiuga seotud alade/valikute populariseerimine.⁷⁰

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 kohaselt pakutakse karjäärinõustajatele nende arenguvajadustele vastavaid kutse- ja ametialaseid koolitusi, mis ilmselgelt peaksid sisaldama ka oskust analüüsida soolisi aspekte töö- ja haridusturul, mõista noormeeste ja tütarlaste soolist identiteeti ja eelarvamusi selleks, et vältida nende taastootmist.

Karjäärinõustaja kutsestandardis peab olema selgelt sõnastatud pädevusena oskus analüüsida tööturu ja –haridusturu olukorda soolisest aspektist ning silmas pidada soolise võrdõiguslikkuse eesmärgi oma kutsetegevuses.

Kutse- ja kõrgharidusõppe võimalusi tutvustavates infomaterjalides ja meediakampaaniates tuleb vältida soolisi stereotüüpe tekstides ja kuvandites. Seejuures tuleb silmas pidada, et vaja on soodustada naiste osalemist tehnilist kvalifikatsiooni andvate kutsealade ning täppisteaduste ja tehnoloogiaga seotud erialade õppes ning meeste osalemist teenindamise ja hooldamisega seotud kutsealade ning haridus- ja meditsiinivaldkondade erialade õppes.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses ja kehtivates haridusstrateegiates kehtestatud soolise esindatuse tasakaalustamise nõude täitmiseks erinevates nimetatavates otsustuskogudes (riigi ja munitsipaaltasandi, kohaliku omavalitsuse ning haridus- ja teadusasutuste nõukogud, nõunike kogud, komisjonid jms), tuleb välja töötada konkreetset juhendit ja/või vajadusel viia sisse seaduseparandused, mis nõuaksid vähemalt kahe eri soost kandidaadi esitamist otsustuskogude moodustamisel.

Õppekavad

Üheks elukestva õppe võtmepädevuseks on sotsiaalne ja kodanikupädevus, mille raames on oluline tunda inimeste, rühmade, tööorganisatsioonide, soolise võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise, ühiskonna ja kultuuri, demokraatia, õigluse ja võrdsusega seotud põhimõisteid ning Euroopa Liidu suundumusi ja eesmärgi.⁷¹ Selle võtmepädevuse omandamise võimaldamiseks peaks analüüsima, kas riiklikult kinnitatud kutsehariduse õppekavad ja kõrgkoolides antav õpe eelpoolnimetatud teemasid sisuliselt käsitleb ja sätestama nende teemade käsitlemise õppemoodulites kohustuslikuna valdava osa riiklike õppekavade jaoks. Õppekavade õppesisu peab aitama tõsta õpilaste teadlikkust ühiskonnas valitsevatest soolistest eelarvamustest

⁷⁰Skills beyond school, OECD

<http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41266759.pdf>

⁷¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus, 18. detsember 2006, võtmepädevuste kohta elukestvas õppes (2006/962/EÜ)

<http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/v6tmep2devused.pdf>

ja stereotüüpsetest ootustest ja toetama nende soolise identiteedi ja mina-pildi paindlikumat arengut.

Sooliste stereotüüpide mõju vähendamiseks kutseõppes, tuleks lisada kutsekooliõpetajate täienduskoolitusse soolise võrdõiguslikkuse teema.

Mida teha õppeasutuste, ülikoolide tasandil?

Eesti kutse- ja kõrghariduse kvaliteet ja kõrgkoolide ning nende teadlaste, õppejõudude konkurentsivõime sõltub eelkõige sellest, kas ja mis määral rahvusvahelised ja riigi tasandi strateegiadokumentides esitatud meetmed jõuavad kutse- ja kõrgkoolide arengukavadesse ja juhtimisse (sh organisatsioonikultuuri⁷²).⁷³

Iga õppeasutuse personalipoliitikat võimaldavad analüüsida soolises lõikes võrreldavad andmed töötajaskonna struktuuri, tööle värbamise, tööaja, töötasu ja muude hüvede, puhkuste kasutamise, karjääri edendamise ja koolitustes osalemise kohta.⁷⁴

Oluline on koguda võrdlusandmeid tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste kohta alates õppima kandideerimisest ja vastuvõtmisest kuni kutsete ja kraadide omandamiseni.

Sooliste erinevuste kaardistamine kõigis kõrgkooli tegevusvaldkondades aitab juhtida tähelepanu edasist analüüsi vajavatele küsimustele.⁷⁵ Ühtlasi suunab see üle vaatama sisseastumisnõuded ja õpilaskandidaatide leidmise strateegiad ja käsitlema soolise võrdõiguslikkusega seotud teemasid õppekavaarenduses.

Õpingutes edenemise erinevuste põhjuste väljaselgitamine eeldab senisest sootundlikumaid uuringuid, mis arvestavad õpilaste lähimat ja kaugemat sotsiaalset konteksti, sh. hariduse omandamisega seotud hoiakuid ja arusaamu eakaaslaste seas ning ühiskonnas laiemalt.

Sooliste erinevuste konstrueerimine toimub suures ulatuses nii märkamatult ja ettekatsetamatult, et on enamasti kujunenud harjumuseks, mis võib väljenduda keeles, mõtlemises, hoiakutes. Viimaste nähtavaks tegemine, soostereotüüpide ja müütide kummutamine, võimaldab arendada selliseid tavasid ja harjumusi, mis aitavad soolist ebavõrdsust vähendada ja võrdõiguslikkust edendada.

Selliste uute erialade avamine, mis on suunatud ühele või teisele soogrupile ei ole üldiselt õigustatud. Esiteks tuleb vältida kõiki tegureid, mis võivad süvendada soolist jagunemist tööturul ja ametites. Teiseks peavad erialad pakkuma huvi nii naistele kui ka meestele, sest pole leitud objektiivseid põhjuseid, miks naised ja mehed peaksid tegema erinevaid töid.⁷⁶

⁷² Organisatsiooni ajaloo jooksul välja kujunenud uskumuste, väärtuste, normide, hoiakute, põhimõtete ning omaksvõetud käitumismudelite, sh. juhtimisstiilide kogum, millest lähtutakse igapäevastes tegevustes.

⁷³ Stéphan Vincent-Lancrin .The Reversal of Gender Inequalities in Higher Education: An On-going Trend. Higher Education to 2030, Volume 1: Demography, OECD 2008

⁷⁴ Konkreetsemad juhendid on toodud näiteks väljaannetes:

Kasu ja tasakaal. Retseptiraamat ettevõtete juhtidele, Sotsiaalministeerium, 2012. Allalaaditav:

http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/retseptiraamat_taiendatud_2012.pdf

„Ärka, märka, tegutse“.

⁷⁵ 2008 Policy Paper "Gender Equality in Higher Education"

<http://www.esu-online.org/news/article/6064/100/>

ESU Euroopa Üliõpilaste Ühing (European Student Union):

⁷⁶ Uuringufirma Praxis läbiviidud Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring PRAXIS 2012

http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/kutseõppeasutuste_vilistlaste_uuring.pdf

Kutseõppeasutuse vilistlasi uurinud teadlased soovivad: „Kutseõppeasutused peaksid lõpetama erialade sihitatud turundamise meeste ja naistele ning võtma kasutusele meetmed, mis propageeriks sugudevahelist võrdsust kõigis kutseõppeasutuste poolt antavates ametites“.

Ajutise soolist võrdõiguslikkust edendava erimeetmena⁷⁷ võib pakkuda ühele soogrupile suunatud koolitusi, mille eesmärk on vähendada soolist segregatsiooni töö- ja haridusturul või parandada eelnevalt ebasoodsamas olukorras olnud soogrupi võimalusi hariduses, kutsehariduses ja tööturul osalemiseks.

Igasugune reklaam ja teave õppimisvõimalustest ei tohi süvendada soolisi stereotüüpe ja kanda kuvandeid aegunud rollimudelitest. Julgustada tuleb tütarlaste ja poiste poolt sooliselt ebatüüpilisi kutsete ja erialade valikuid.

Vastuvõtuvestlustel on oluline, et komisjonis oleksid esindatud mõlemast soost õppejõud.

Mitmes väljaandes⁷⁸ „on toodud näidistabelid selle kohta, milliste andmete ja küsimuste abil on võimalik teha nähtavaks nais- ja meestöötajate olukorra erinevused õppeasutuses.

Samuti leiavad koolid soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks koostatud käsiraamatust⁷⁹ juhiseid selle kohta, milliseid andmeid ja informatsiooni on vaja koguda ja võrrelda õpilaste, õppetöö korralduse, õpitulemuste ja hindamiste kohta ning soolise vägivalla ja variõppekava märkamiseks ja analüüsimiseks.

Oluline on teada, millised eelarvamused ja stereotüübid kooliperes kehtivad. Koolid saavad selleks ja soolise võrdsuse teemaga tegelemise alustamiseks kasutada nimetatud käsiraamatu kolmandas lisas toodud **soolise võrdõiguslikkuse auditi** näidisküsimustikku.

Rahvusvaheline kogemus

Enamuses EL liikmesriikides on olemas kutse ja/või kõrghariduse soolise võrdõiguslikkuse poliitika, programmid ja projektid, mis seni on olnud suunatud valdavalt naistele ja eelkõige nende osaluse tõstmisele tehnilistel aladel.

Kuna kõrghariduses on täheldatud, et mida kõrgem on akadeemilise karjääri aste, seda väiksem on selles naiste osakaal, on osa riike rakendanud konkreetset poliitikat, et seda vertikaalset segregatsiooni kaotada.

Mõlema probleemi lahendamiseks rakendatakse sihipäraseid poliitikaid näiteks Belgia flaami kogukonnas, Saksamaal, Madalmaades, Austrias, Rootsis, Ühendkuningriikides ja Norras.

Suurbritannias kehtib alates 2007. aastast kõigile avaliku sektori asutustele, sh koolidele soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustus: elimineerida sooline diskrimineerimine ja ahistamine ja edendada naiste ja meeste vahelist võrdsust. Vastavalt 2010. aastal kehtestatud uuele Võrdsuse seadusele⁸⁰ peavad õppeasutused koostama kolmeaastased plaanid, mis toetuvad olukorra analüüsile ja püstitavad reaalsed ja täidetavad eesmärgid seoses personalipoliitikaga ning õppe- ja

⁷⁷ Soolise võrdõiguslikkuse seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642>

⁷⁸ Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös“ www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf
Kasu ja tasakaal: soolise võrdõiguslikkuse edendamise retseptiraamat Eesti ettevõtete juhtidele. Koost. Donlevy, Vicki ;Silvera, Rachel. Tallinn, Sotsiaalministeerium 2007

⁷⁹ Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös“. www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

⁸⁰ Equality Act. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

kasvatustöoga, arvestades lisaks soole ka muid võimalikke diskrimineerimise aluseid (rass, rahvus, puue, vanus, usulised veendumused, seksuaalne orientatsioon, soovahetus, rasedus ja perekonnaseis).⁸¹

Norras on näiteks Haridusministeeriumi poolt loodud nn riiklikud matemaatikakeskused, mille ülesanne on toetada matemaatika õppimist lõimituna erinevatesse ainetesse selleks, et suurendada tütarlaste hulgas huvi õppida edasi matemaatikaga seotud erialadel. Teised keskused, mille ülesanne on sidustada töömaailma ja koole, on samuti osa oma tegevustest suunanud loodus- ja täppisteaduste huvi suurendamisele tütarlaste hulgas.⁸²

Hoiakute ja traditsiooniliste haridus- ja ametivalikute muutmiseks on Norra valitsus sisse seadnud stipendiumi (soolise võrdõiguslikkuse stipendiumid: *Likestillningsstipend*), mida makstakse teise või kolmanda taseme üliõpilastele, kes valivad sooliselt ebatraditsioonilisi haridusteid valdkonnas, kus ühe soo esindajaid on alla 20 %. Stipendiumi võib määrata kolmeks aastaks ning see eeldab õpingute lõpetamist ja nende katkestamisel stipendiumi väljamaksmise lõppemist.⁸³

Soomes on soolise võrdõiguslikkuse edendamine õppe- ja kasvatusprotsessis olnud õppeasutuste kohustuseks alates 1995. aastast.⁸⁴ Alates 2005. aastast on kõigile õppeasutustele tehtud kohustuslikuks vähemalt kord kolme aasta jooksul, soolise ebavõrdsusega seotud kitsaskohtade kaardistamise põhjal, koostada õpetajate ja õpilaste ühistöös tegevuskava, mis keskendub võrdse kohtlemise tagamisele personalipoliitikas, õpilaste valikul, õppe- ja kasvatusprotsessis, hindamisel ja ennetaks soolise ja seksuaalse ahistamise juhtumeid.⁸⁵ Mitmed Soome kõrgkoolid olid selliseid tegevuskavu koostanud juba varemgi.

Alates 1997. aastast on kõikides Soome valitsuste tegevuskavades rõhutatud nais- ja soouuringute olulisust ja vastava teadmuse levitamist, sh infoteenuste parandamist soolise võrdõiguslikkuse eesmärgi poole liikumisel. Valitsused on oluliseks pidanud sooteadlikkuse tõstmist õpetajahariduses, naisteadlaste karjääri toetamist ja muid tegevusi soolise segregatsiooni vähendamiseks.⁸⁶

Soomes viidi perioodil 2005-2008 läbi programm „Sooline võrdsus õpetajahariduses“ (TASUKO). Selle raames selgus vajadus lülitada teadmised soost ja soolisusest, sh. soolise võrdõiguslikkusega seotud teemadest õpetajate täiendkoolitusse ja põhiväljaõppesse nii eraldi ainekursusena kui ka integreerituna muudesse ainekursustesse ja üliõpilaste koolipraktikasse.

⁸¹ Equality and Human Rights Commission. Public sector equality duty guidance for schools in England http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/EqualityAct/PSED/public_sector_equality_duty_guidance_for_schools_in_england_final.pdf

⁸² Gender Equality in Comprehensive Education. <http://www.regjeringen.no/en/dep/kd/Selected-topics/gender-equality-/gender-equality-in-comprehensive-educati.html?id=571283>

⁸³ Politikk for likestilling (NOU 2012:15). <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/bld/Nyheter-og-pressemeldinger/Pressemeldinger/2012/politikk-for-likestilling.html?id=699702>

⁸⁴ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>.

⁸⁵ Opetushallitus (2008). *Yhteiseen ymmärrykseen tasa-arvosta. Opas oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelman laadintaan*. <http://www.oph.fi/julkaisut/2008/tasa-arvo-opas.pdf>.

⁸⁶ Brunila, K. Sukupuolten tasa-arvo korkeakoulutuksessa ja tutkimuksessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2009:51 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-10903.pdf

Kasulikke linke:

OECD. Education at Glance. OECD indicators, 2011

<http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/48631582.pdf>

OECD. Education GPS THE WORLD OF EDUCATION AT YOUR FINGERTIPS

<http://gpseducation.oecd.org/Home>

Sisaldab rahvusvaheliselt võrreldavat andmestikku hariduspoliitikatest ja praktikatest, võimalustest ja tulemustest haridussüsteemide arendamisel ning ülevaateid ja uuringuid maailma hariduspoliitikatest.

Euroopa Komisjoni [Hariduse ja kultuuri peadirektoraat](http://ec.europa.eu/education/index_en.htm)

http://ec.europa.eu/education/index_en.htm

European Commission (2009) Gender and Education (and employment). Gendered imperatives and their implications for women and men lessons from research for policy makers. An independent report submitted to the European Commission by the NESSE networks of experts www.nesetweb.eu/sites/default/files/gender-research.pdf

Soo ja haridusvaldkonna uuringuid ja hariduspoliitikaid analüüsiv ülevaade.

Miehenkäyttöopas sosiaali- ja terveystieteiden opettajille ja työpaikoille.

https://www.hdo.fi/images/stories/projektit/Miehen_kayttoopas_2013.pdf

Juhend meeste osakaalu tõstmiseks sotsiaal- ja tervishoiuga seotud kutsealadel (soome k.)

TASUKO

<https://wiki.helsinki.fi/display/TASUKO/Etusivu> Tanhua, I. Sukupuolten tasa-arvon hyvät käytännöt. Tasa-arvohankkeiden hyviä käytäntöjä seitsemästä teemasta.(WoM Oy), Helsinki, 2012 https://www.tem.fi/files/33925/VALTAVA_sukupuolten_tasaarvon_hyvät_kaytannot_www.pdf

Soomes elluviidud riikliku programmi „Sooline võrdsus ja sooteadlikkus õpetajahariduses“ TASUKO veebileht, mis sisaldab uurimusi, projektide kirjeldusi eri alateemade kaupa.